

در این سرفصل همچنین می‌خوانید:

۴۶ زمین، دهقان و برکت

۴۸ تأمین سرمایه: دریچه‌ای به سوی توسعه

۴۹ بایدها و نبایدها در کشاورزی ایران

۵۰ "باید نگاه را به بخش کشاورزی عوض کنیم"

۵۲ دلارهای سبز از مزارع سبز

۵۳ برخی از طرح‌های منتخب بانک کشاورزی

راستا، نقش تأمین مالی کشاورزی بیش از پیش رخ می‌نماید. با توجه به نرخ پایین بازگشت سرمایه در بخش کشاورزی در خلال سال‌های گذشته و بازارهای پر رونقی نظیر مسکن که باعث گسیل سرمایه‌های بخش خصوصی به مواردی جز کشاورزی شد، بخش غیردولتی نیز تأثیر چندانی در حل بحران‌های مذکور نداشت. در عین حال پایین بودن حجم سرمایه‌ها منجر به کاهش درآمد انتظاری در این بخش و در نتیجه افزایش ریسک سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی شد. به این مورد می‌توان آزادی واردات با تعرفه‌های اندک را افزود که منجر به تغییر مسیر کشاورزی در ایران از تولید به مصرف و واردات گردیده است که نتیجه این امر، شکست پروژه خودکفایی در تولیدات کشاورزی است.

بخش تعاونی کشاورزی نیز با توجه به تفاوت قیمت خرید محصولات از کشاورزان و قیمت بازاری آن، به دلیل حمایت‌های ناکافی نتوانسته آنگونه که وظیفه دارد اقدامات لازم را انجام دهد. فراموش نکنیم که تجربه کشورهای بزرگ کشاورزی جهان، حکایت از تأثیر فراوان سرمایه و ارتقای تکنولوژی بر بهره‌وری نهاده‌های تولید از قبیل مدیریت، نیروی کار و زمین دارد. متأسفانه سیستم تصمیم‌گیر اقتصادی کشور که متشکل از بخش خصوصی، نظام بانکی و دولت است از ناهماهنگی در اتخاذ راهکارها در تأمین سرمایه مورد نیاز بخش کشاورزی رنج می‌برد. در سال‌های اخیر با نگاهی به وضعیت تأمین مالی طرح‌های کشاورزی به راحتی می‌توان دریافت که بانک کشاورزی به عنوان یکی از ارکان مؤثر بر تأمین مالی بخش کشاورزی نتوانسته است با حرکت به سمت استفاده از منابع و ظرفیت‌های داخلی، میزان اتکای خود را به دولت و بانک مرکزی کاهش دهد. وجود ابزارهای مالی متنوع و تعریف جدیدی از سبدهای خدمات مالی و تسهیلات بانکی در این سیستم اقتصادی به همراه افزایش مشارکت کشاورزان و جذب و شناسایی

بخش کشاورزی ایران به عنوان اصیل‌ترین منبع تأمین درآمد مردم، علیرغم تأثیرات شدیدی که بر متغیرهای عمده‌ای نظیر رشد اقتصادی، اشتغال، امنیت غذایی و تأمین نیازهای مصرفی خانوارهای ایرانی دارد، به دلیل وابستگی بیش از حد بودجه دولت به نفت و سهم بالای این عامل در درآمدهای دولتی، می‌رود که به فراموشی سپرده شود. تأمین سرمایه یکی از مهمترین چالش‌های حال حاضر کشاورزی ایران قلمداد می‌شود. در شرایطی که طبق قوانین بودجه‌ای و اسناد توسعه و چشم‌انداز، همگرایی دولت، سیستم بانکی و بخش خصوصی مورد تأکید فراوان قرار گرفته است، هنوز مشکلات فراوانی در این مسیر به چشم می‌خورد. رشد نه‌چندان قابل قبول بخش کشاورزی در سال‌های اخیر شاهدی بر این مدعا است. در این راستا آنچه بیش از هر چیز ضروری است بازگشت به بخش کشاورزی به عنوان منبعی پایدار برای درآمدزایی و تکیه بر اصول اشتغال پایدار است.

این ویژه‌نامه با حمایت بانک کشاورزی و واحد تحقیقات ماهنامه «اقتصاد ایران»

تهیه شده که به خوانندگان گرامی تقدیم می‌شود.

ابزارهای تأمین مالی بخش کشاورزی ایران

اصیل، پایدار و بالقوه

نبود پیش‌نیازهای لازم در بخش کشاورزی، مانع بزرگی در مسیر تأثیر دیگر عوامل اقتصادی بر این بخش است. اما این تأثیر تا کجا ادامه خواهد داشت؟

بروز و ظهور قابلیت‌های بخش کشاورزی کشور است. تجهیز ناموفق امکانات تولید، عدم دسترسی کشاورزان به منابع تولید از قبیل کود شیمیایی، امکانات مکانیزه تولید، راه مناسب، سوخت و آب به علاوه ضعف در ارایه برخی خدمات اجتماعی و رفاهی مورد نیاز کشاورزان از جمله مشکلات حاکم بر بخش کشاورزی هستند.

با نگاهی به اهداف برنامه چهارم توسعه کشور و مندرجات سند چشم‌انداز، اینگونه استنباط می‌شود که دولت و بدنه تصمیم‌گیر نظام در بخش کشاورزی، با استناد به ابزار صنعتی شدن این بخش و ترکیب مؤثر بخش کشاورزی و صنعت در نظر دارد با ارتقای بهره‌وری در بخش کشاورزی، امکان افزایش سطح تولید را فراهم کند. در این

بخش کشاورزی ایران با در اختیار داشتن سهم ۱۳/۰۳ درصد از محصول ناخالص داخلی، ۲۱/۹ درصد سهم اشتغال و حجم مناسبی از تولید انحصاری برخی محصولات از نمره متوسطی در جهان برخوردار است. شرایط مساعد اقلیمی و جغرافیایی ایران، کشور ما را از حیث پتانسیل‌های تولید محصولات کشاورزی در سطح ایده‌آلی قرار داده است. با همه این تفاسیر، کشور ما نتوانسته در حد اهداف و برنامه‌های داخلی خود نیز خوش بدرخشد.

کمبود منابع مالی و سرمایه‌ای از مهمترین چالش‌های جدی فراروی بخش کشاورزی است. در عین حال، ضعف زیرساخت‌ها در این بخش به دلیل اختصاص اندک نقدینگی و منابع اندک در اختیار کشاورزان، عاملی مضاعف در عدم

سرمایه‌گذاران این بخش با افزایش انگیزه‌های مشارکت در طرح و پروژه‌های توسعه کشاورزی از عواملی هستند که در مسیر نه چندان آسان ارتقای بخش کشاورزی می‌توانند مؤثر باشند. در این راستا می‌توان با ذکر این نکته که دولت قادر خواهد بود با نظارت بر تأمین مالی بخش کشاورزی با استناد به راهکارهایی از قبیل کمک به مؤسسات مالی در امر گسترش دامنه خدمات به کشاورزان و روستاییان، انتشار اوراق مشارکت و بهادار با بهره معقول برای تأمین مالی بخش کشاورزی، ورود بازار سهام به این بخش و استفاده از ظرفیت‌های موجود در این بازار، فراهم سازی زمینه‌های مشارکتی بخش‌های غیردولتی و دولتی در ایجاد و تعریف زمینه‌های نوین مشارکت مالی و تلاش در جهت افزایش انگیزه‌های پس‌انداز و تجهیز بخش کشاورزی، نقش مؤثری را در تکاپوی بیشتر این بخش در ایران فراهم آورد. پرداخت یارانه به استفاده‌کنندگان از تسهیلات اعطایی سیستم بانکی نیز از دیگر راهکارهایی است که می‌توان به آن توسل جست که در حال حاضر نیز در برخی از زیربخش‌های کشاورزی اعمال می‌شود.

منابع بین‌المللی

موضوع دیگر، خالی بودن ظرفیت استفاده از سرمایه‌گذار خارجی در بخش کشاورزی ایران است. کشور ما به دلیل تنوع فراوان تولید محصولات کشاورزی از توانایی بالایی در جذب سرمایه‌گذاران در این بخش برخوردار است، اما عواملی همچون عدم حاکمیت رقابت در بخش کشاورزی، امنیت سرمایه‌گذاری، قوانین و مقررات موجود در بحث مالکیت و مواردی از این قبیل، به اضافه مسایل بین‌المللی باعث شده تا در این زمینه نتوانیم به موفقیتی دست یابیم.

در این بین، اگرچه پیشرفت‌های تکنولوژیکی و بهبود سیستم‌های مالی، راه‌های سرمایه‌گذاری جدیدی را برای برخی مؤسسات و سازمان‌های دخیل در امر سرمایه‌گذاری فراهم می‌کند، اما در کشور ما این پیش‌نیازها همچنان فراهم نیستند. افزایش فرصت‌های اقتصادی و ایجاد ظرفیت‌های جدید و کارگشا در بحث مدیریت منابع مالی و سرمایه‌ای و استفاده بهینه از منابع موجود، می‌تواند برای رونق هر چه بیشتر فضای کسب و کار در بخش کشاورزی مفید باشد. لذا کاهش ریسک‌های تولید محصولات کشاورزی توأم با بکارگیری ابزارهای مالی و تخفیف‌های مالیاتی و استفاده از معافیت‌های تولید کلان محصول در کنار افزایش مشوق‌های جذب سرمایه در این زمینه از اهمیت زیادی برخوردارند. به علاوه شناسایی هزینه‌های مؤثر و تأمین مالی منطقی به اضافه انعطاف‌پذیری سیستم مالی در پرداخت وام‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت، برای استفاده در روش‌های نوین تولید و خط مشی‌های تازه در امر بهینه سازی تولید از دیگر راهکارهای قابل ذکر در این زمینه است. در این میان نباید از نقشی که دولت و سازمان‌های دخیل در بخش کشاورزی همچون بانک‌ها، مؤسسات و مراکز مالی منطقه‌ای

و سایر تولیدکنندگان و تأمین‌کنندگان بخش کشاورزی در راستای هدایت منابع مالی موجود به تولید محصولاتی که از ثبات بیشتری نسبت به شرایط پر ریسک موجود در این بخش برخوردارند غافل بود.

نظام بانکی و تکاپوی کشاورزی

در کشور ما مهمترین و شاید تنها سیستم تأمین سرمایه در بخش کشاورزی، سیستم بانکی است. اما نواقص و ناکارایی‌های موجود، موجب ایجاد نوعی ناتوانی در انباشت سرمایه در بخش کشاورزی ایران و بروز مشکلاتی در بازپرداخت تسهیلات در این بخش و به تبع آن، افت منابع مالی برای تجهیز این بخش می‌شود. به علاوه، ضوابطی که امروزه در بُعد پرداخت تسهیلات بانکی حاکم است

شرایط راسخ می‌کند. دریافت وثیقه‌های سنگین، زمان‌های طولانی مدت انتظار برای دریافت تسهیلات، اعتبارات اندک، سیاست‌های دستوری دولت در زمینه بهره و مسایلی دیگر از این قبیل، باعث شده تا در کنار بازارهای رسمی مالی، بازارهای غیر رسمی با شرایط پیچیده و البته توجیه‌ناپذیر پدید آیند که نتیجه این امر، بیش از آن که به توسعه بخش کشاورزی بی‌انجامد، عاملی در جهت تضعیف آن خواهد بود.

توجه به این نکته اهمیت دارد که بخش کشاورزی و تأمین مالی آن نیازمند تنظیم شرایط با پیچیدگی‌های زمانی تولید است، بدین معنی که با توجه به فصلی بودن تولید محصولات کشاورزی، نیاز به تأمین مالی آن نیز به صورت فصلی فزونی خواهد یافت که این موضوع، فشار مضاعف دستگاه‌های تأمین‌کننده منابع را در زمان‌های مشخص نشان می‌دهد. متأسفانه کمبود سرمایه در کشور ما منجر به افزایش قیمت سرمایه شده که این امر با توجه به بازدهی اندک تولید محصولات کشاورزی مشکل ساز است. در این راستا، اگرچه پرداخت یارانه می‌تواند مؤثر باشد، اما قادر به پاسخگویی نیازهای نامحدود تولید نیست، چرا که با تأمین بخشی از هزینه سرمایه و افزایش توجهات کشاورزان به تأمین ارزان سرمایه از سیستم‌های بانکی و دولتی، کمبود سرمایه بیش از گذشته نمایان خواهد شد که این امر به دلیل هجوم

کشاورزان به مؤسسات وام‌دهنده و کمبود اعتبار خواهد بود. لذا باید به روش‌های دیگر تأمین مالی اندیشید. در این رابطه استفاده از ظرفیت‌های بازار سرمایه از مهمترین روش‌های تأمین مالی قابل اتکا در بخش کشاورزی است. بازار سرمایه به دلیل نقش مؤثری که در انتقال پس‌اندازهای مردمی به کانال تولید ایفا می‌کند، با ایجاد انگیزه‌های سرمایه‌گذاری و نظارت بر نحوه خرج‌کرد سرمایه‌ها می‌تواند مهم باشد.

راهکار دیگر تأمین مالی کشاورزان، مبادله دارایی‌ها و بدهی‌های مالی میان تولیدکنندگان و عاملان اقتصادی فعال در بخش کشاورزی است که این امر با بهره‌گیری از مشارکت آنان در بنگاه‌های مالی و صندوق‌های غیردولتی و با کمترین میزان کمک‌گیری از یارانه‌های دولتی، روشی پایدار برای تأمین مالی بخش کشاورزی است. در این زمینه تجمیع فعالان مالی غیردولتی و مشارکت فعال آنان با بانک‌های عامل در پروژه‌های کشاورزی و جلوگیری از پراکندگی صندوق‌های مالی غیردولتی، توسعه شرکت‌های اعتباری، تأمین سرمایه، بورس کالاهای کشاورزی و توسعه دامنه فعالیت مراکز مالی غیردولتی را نباید نادیده گرفت.

سودجویان حداکثری

مطالعات نشان می‌دهند سهم منابع رسمی از تأمین مالی کشاورزی ایران رقمی در حدود ۶۰ تا ۷۰ درصد است و باقی‌اخبارات از بخش غیررسمی تأمین می‌شوند. سهولت در تهیه تسهیلات و بی‌نیازی از وثایق سنگین، مزیت این نوع از تسهیلات محسوب می‌شود. در عین حال، نرخ‌های بهره بالاتر عیب این نوع اعتبارات است که در نهایت به افزایش هزینه تولید محصول و افت کشاورزی خواهد انجامید. گفتنی است در بخش رسمی، تحقیقات نشان می‌دهند که بانک کشاورزی از عملکرد به مراتب بهتری نسبت به بقیه بانک‌ها و مراکز برخوردار بوده است. مدیر عامل بانک کشاورزی در تبیین سیاست‌های کلی این بانک در زمینه اعطای تسهیلات به بخش کشاورزی، استقرار نظام "مهرگستر" را به عنوان یکی از ارکان سیستم الکترونیکی بانکداری و فعالیت بانکداری سرمایه‌گذاری ضروری دانسته است. دکتر محمد طالبی در این زمینه با اشاره به نقشی که بانک کشاورزی در تأمین سرمایه مورد نیاز بخش کشاورزی بر عهده دارد، اصلاح الگوی مصرف را در این بخش و بانک ضروری می‌داند و معتقد است تأمین اعتبار برای بخش کشاورزی، باید متناسب با الگوی مصرفی در این بخش باشد. قطعاً تأمین اعتبار بر مبنای در نظر گرفتن میزان پایبندی به بهره‌وری در تولید، می‌تواند ملاکی بر افزایش توجهات بانک و سیستم‌های تأمین مالی بخش کشاورزی باشد. بر این اساس، ریسک سرمایه‌گذاری در بخش به حداقل می‌رسد، چرا که با افزایش بهره‌وری، میزان تسهیلات افزایش می‌یابد و بدین ترتیب، این اطمینان حاصل خواهد شد که مطالبات غیرقابل وصول اندک هستند. ■